

KAIMO ŽMONIŲ RELIGINĖS PATIRTIES BRUOŽAI

Anelė Vosyliūtė

Lietuvos socialinių tyrimų centras

Anotacija

Straipsnyje nagrinėjamas kaimo gyventojų požiūris į religiją, jų dalyvavimas religiniuose įvykiuose, dvasininkų kaip lyderių veikla bendruomenėje. Čia taip pat tyrinėjami religinės erdvės ypatumai, jų reikšmė formuojant žmonių religines nuostatas, organizuojant jų darbo bei dvasinę veiklą. Autorė stengiasi pažvelgti į religinio tikėjimo raidą kaime sovietiniais ir modernios demokratijos metais; remiamasi sociologijos klasikų teorinėmis nuostatomis. Taikoma egzistencinė traktuotė, naudojama respondentų apklausa, autorės išvalgos. Straipsnyje analizuojama kaimo žmonių gyvenimo istorijų (Pineau, 1994) medžiaga, teorinė literatūra (Jacopozzi, 1997; Magninio, 1998; Wuthnow, 1994; Rouse, 1998; Durkheimo, Vydūno, Eliade'o ir kt. darbai), autorės tyrimų medžiaga. Laikomasi nuostatos, jog socialumas nėra homogeniškas, tai – vaizdinių ir jausmų visuma.

Pagrindiniai žodžiai: religinės kultūros raiška kaime, dvasininkų vaidmuo, valdžios ir tikinčiųjų santykiai, religinės erdvės ypatumai, egzistencinė traktuotė.

Įvadas

Problema ir aktualumas

Pripažindami šventybę kaip neišnykstančią, o vis atsikartojančią nepriklausomą vertybę, galime išvelgti ir patvirtinti žmogaus santykių su šventais dalykais dvasinės patirties svarbą. Šventumas gali būti siejamas su dieviškos sferos, dievybės apraiškų visuomenės sąmonėje reikšmingumu, o ir vertybe, galinčia sutelkti, sujungti bendruomenės narius, nukreipti juos dvasinio idealo link. Autorė siekia tyrinėti, kaip šiuolaikinis žmogus suvokia savo santykį su religija, šventybės raiška, kraštui būdingais krikščioniškais simboliais.

Tautos, valstybės ir visuomenės gyvenime sakralinė sfera visais laikais užima reikšmingą vietą. Religinės institucijos, šventos vietos ir čia tarnaujantys dvasininkai kuria žmonėms svarbią religinę ir dvasinę kultūrą. Nors poindustrinėje visuomenėje (ir laikotarpiu po nepriklausomybės paskelbimo Lietuvoje) tradicinės religingumo formos susiaurėjo, tačiau tikėjimo Dievu nuolat ieškoma ir juo remiamasi. Straipsnyje nagrinėjamas kaimo gyventojų požiūris į religiją ir žmonių sukuriama šio pobūdžio erdvę, jų da-

lyvavimas religiniuose įvykiuose, dvasininkų veikla bendruomenėje, jų reikšmė ugdant žmonių religines nuostatas, organizuojant jų darbo, visuomeninę bei dvasinę veiklą.

Kaip pažymi religijos tyrinėtojai (Wuthnow, 1994, p. 18), šventumo reiškinys niekad neišnyksta ir nėra galutinai sunaikinamas (taip padaryti buvo bandyta revoliucijų metu), nes poreikis kreiptis į aukštesnes, dieviškas jėgas, ieškoti idealių būsenų yra susijęs ir su žmonių susibūrimo bendriems išgyvenimams būtinybe.

Demokratinėje visuomenėje daugeliu atvejų religija tampa asmeninio apsisprendimo ir pasirinkimo reikalu, nors Lietuvoje dažniausiai laikomasi tikėjimo tradicijos. Religinė laisvė pokomunistinėse šalyse sukuria sąlygas religinių alternatyvų plėtrai; didelę įtaką čia daro globalizacijos gūšiai. Anot Tomlinsono, globalizacija nusako greitai besiplėtojančią ir nuolat tankėjančią tarpusavio ryšių bei tarpusavio priklausomybės tinklą, būdingą šiuolaikiniam socialiniam gyvenimui.

Gyvai tikintis visada turi paguodą – amžinojo gyvenimo viltį (Rouse). Tik tikėjimas suteikia žmogaus egzistencijai pasitikėjimo, vilties, pomirtinio amžinumo viziją, apsaugo nuo beprasmybės. Jo nuomone, būti beprasmybėje reiškia būti viduje orientuotam į „aš“ būties absoliutų išnykimą. Būti beprasmybėje reiškia jaustis esant savinaikoje (Rouse, 1998, p. 4). Savižudybių faktų gausa visuomenėje rodo, jog žmogus savanoriškai palieka pasaulį, kai nemato prasmės gyventi, kai nesiremia tikėjimu į Dievą.

Nors dažnai manoma, kad demokratinė situacija suteikia asmenybei laisvę, gerovę, tačiau jis gyvena apsuptas ir suspaustas daiktų, dėl kurių žmogus konkuruoja, kovoja, apsikrauna rūpesčiais, o pralaimėjęs pajunta beprasmybę. Baimės būklė gali užklupti žmogų (miesto ar kaimo) užpuolimo ar terorizmo atveju; tai darytų jį pažeidžiamą, reikalingą Dievo globos. Būtent transcendentinė būseną (Dievas) būna ta versmė, kuri žmogui suteikia prasminę dimensiją. Pasaulio žmogui nuolat gresia nuasmeninimas, izoliuotumas ir vienišumas, bejėgiškumas prieš pramonės ar prabangios gyvenamosios, biurokratinių institucijų galybes.

Ypač tai jaučia kaimo žmogus, pakliuvęs į sudėtingą, įvykiais, didžiuliais ištekliais prisodrintą miesto aplinką.

Zasimauskas (2003, p. 124) atkreipia dėmesį, jog žmogus gali jausti grėsmę savo egzistencijai, nerimą ir baimę, priklausomybę nuo nepavaldžių ir svetimų jam dalykų. „Žmogus kaip save suvokianti būtybė yra tiesiog neišvengiamai išstremtas į „prasmės–beprasmybės“ sankirtą, t. y. jis nuolat „persekuojamas“ prasmės klausimo, kurį ir padeda jam išspręsti kreipimasis į Dievą.

Durkheimas (1999, p. 466–467) pabrėžė socialinę religijos funkciją, jos reikšmę formuojant idealios sferos kūrimui: „Kad bendruomenė suvoktų save ir išsaugotų savimone, jai reikia susiburti ir susitelkti. O toks susitelkimas lemia dvasinio gyvenimo egzaltaciją, kuri pasireiškia idealių sampratų visuma ir joje įsirašo tokiu būdu prikeltas naujas gyvenimas... Visuomenė, nekurdama idealo, negali savęs nei kurti, nei atkurti. Šis kūrimas nėra koks papildomas veiksmas; tai veiksmas, kuriuo visuomenė formuojasi ir periodiškai persiformuoja“ (Durkheimas, 1999, p. 466–467). Religijos kaip sudėtinės dvasingumo reiškinių dalies problemos nuolat aptarinėjamos šiuolaikiniame sociologijos moksle (Knoblauch, 2008, p. 140–153).

Pažvelgę į gausybę šventyklų pastatų bei jų interjerą (statulas, šventus paveikslus kaip garbinimo objektus), gausybę švenčių, procesijų bei ceremonijų miestų ir bažnytkaimių erdvėse, galime tvirtinti, kad religingumas šalyje giliai įsišaknijęs. Religinės šventės nuo seno žmonėms buvo ne tik jų pamaldumo raiškos būdas, bet ir atliepė poreikį įsilieti į bendruomenę ir bendrauti, burtis, kurti savo tapatumą. Ypač įvairių politinių, socialinių krizių metais žmonės ieškojo religijoje saugumo, dvasinės atspirties, maldomis išreikšdami savo prašymus ir viltis. Vartojimo visuomenėje žmogus dažnai tampa orientuojamas iš išorės – veikiamas įvairių įtakų, tokių kaip mada, informacija, jam siūlomi elgesio būdai, įvairios prekės. Tapa madinga turėti stilingų drabužių, gražių baldų, naujo modelio automobilį. Su įvairių gėrybių ir paslaugų vartojimo suklestėjimu, padedančiu kurti „išvaizdos valdomą visuomenę“, susijusi narcisizmo reiškinių plėtotė, t. y. estetiškumo, patrauklumo, asmeninio populiarumo siekimas. Nuolatinės asmens tapatumo paieškos, nesiliaujamas vaikymasis vis naujo „kas aš esu“, kūno kaip juslinio pasitenkinimo įrankio supratimas, narciziskas pasinėrimas į save ir nesibaigiantis rūpinimasis savimi yra būdingi modernaus gyvenimo bruožai. Religinė sfera (nors ir tapusi siauresnė), išlaikė savo tradicijas, jos būtinumas visuomenėje jaučiamas.

Svarbią vietą globalizacijos procese užima socialiniai ir ekonominiai veiksniai, kurie skatina socialinius judėjimus, žmonių aktyvumą, jų tarpusavio ryšius, kultūrinės ir vertybių sistemas. Visuomenėje formuojasi globalizacijos sąmonė kaip atvirumas ki-

toms kultūroms, susipažinimas su jų ekonominėmis ir socialinėmis problemomis bei laimėjimais. O religinė sąmonė orientuoja į dvasines vertybes, moralines normas.

Straipsnio tikslas yra ištyrinėti kai kuriuos kaimo žmonių religinio gyvenimo aspektus, žvelgiant į juos ir istoriškai. Pateikiama kai kurių religinės erdvės objektų (bažnyčios, atlaidų, pastatytų kryžių) apibrėžtis, bažnyčios kaip kaimo bendruomenės susitelkimo raiška. Autorė analizuoja ir dvasininkų – religinių, kartu ir socialinių lyderių – veiklą kaime (jų įtaką žmonių moraliniam tobulėjimui, dorovinės tvarkos perėmimui ir palaikymui). Nors vykstant globalizacijai visuomenėje jaučiama sekuliarizacijos įtaka, religija vis yra reikalinga žmonėms. Išryškėja naujos jos funkcijos: globos, moralinio palaikymo, kovos už gyvybę, dieviškumo sąmonės bei santarvės, gėrio žadintojos. Autorės nuomone, straipsnis turėtų sužadinti norą daugiau domėtis dvasinėmis problemomis, moraliniu tobulėjimu, o tai dažnai nutylima žiniasklaidoje ir moksliniuose tekstuose.

Tyrimo uždaviniai:

- 1) išanalizuoti kai kuriuos kaimo religinės erdvės bruožus;
- 2) atskleisti kaimo žmonių religinės kultūros raiškos ypatumus;
- 3) suvokti dvasininkų vaidmenį.

Teoriniai tyrimo pagrindai

Straipsnyje analizuojama kaimo žmonių gyvenimo istorijų (Pineau, 1994) medžiaga, teorinė literatūra (Jacopozzi, 1997; Wuthnow, 1994; Luhmann, Vydūnas, 1990), remiamasi autorės išvalgomis. Laikomasi nuostatos, jog socialumas nėra homogeniškas, tai – vaizdinių ir jausmų visuma (Foucault, 1989). Tyrimo metodai: teksto (ir lyginamoji) analizė, egzistencinė traktotė, respondentų apklausa.

Galima manyti, kad religijos reiškinių pilnatvę sudaro Dievo išpažinimas, šio pobūdžio žinios, tikėjimo objektai, religinė praktika, religinės sąmonės normos (nekeršyk, nežudyk, nevok ir pan.). Vydūnas (1990, p. 507–508) yra pažymėjęs, jog „tikyba yra žmogaus vidujinis būvis, ašainės sąmonės santykis su pagrindiniu sąmoningumu“. Anot jo, ši sąmonė kyla „aukšt savęs į šviesesnį ir platesnį sąmoningumą... Be tikybos žmoniškumo pradas neįgyja aukštesnės galios gyvenimui teiktis“.

Tikintis žmogus nuolat susiduria su įvairiomis religinės patirties raiškos formomis. Tai dvasinis jausmingumas, susijęs su dieviškumu ir didingumu. Anot Magninio (1998, p. 56–58), „religija turi savus noetinius, etinius ir estetinius aspektus, tačiau ji negali būti vien tik jais apribota... Ji juos visus pranoksta. Religija yra susitikimas su Dievu, dėkingumo, šlovavimo, meilės susitikimas. Dievas yra tobula realybė,

begalinė ir veikianti vertybė ir aukščiau jos negali būti nieko kito“. Jo nuomone, religinėje patirtyje nuo pat pradžių pasireiškia pastangos spręsti, nes religija visados yra tiesos problema. Religija yra ne vien miglotas sprendimų ir netikėtų konceptų junginys, ji siekia darnios vizijos, gyvenimo ir visatos santykio su Absoliučia vertybe, išsamaus aiškinimo; tad religija, pranokdama visoki paprastą žinojimą, pabrėžia būtent patirtį. Religija atveria žmogų jo ypatingai ir realiai būklei, bet estetinę patirtį pranoksta, nors jos ir neatmeta“. Magninio nuomone, „pradinis religinio patyrimo objektas yra Dievybė, Galia, Absoliuti Vertybė. Religinis patyrimas paliečia giluminį žmogaus Aš, patį slapčiausią jo egzistencijos branduolį, protą, giliausią jo žmoniškosios būties šaknį kaip vertybei atvirą laisvę“ (Magnini, 1998, p. 56).

Jacopozzi (1997, p. 124) apmąsto religinės kultūros sąvokas, pabrėždamas žmonių religinės patirties reikšmę, kuri, anot jo „nėra pigiai įgyjama prekė. Jokiose religinėse raiškose jos negali iškviesti pagal užsakymą, tai yra pirmapradiškas patyrimas iš pačios versmės, liekančios neprieinamam žinojimui žmonėms, kurie nesijaučia kada nors buvę įtraukti į savo religinio pasaulio centrą“. Pagrindinė sąvoka, svarbiausias kreipinys yra Dievas, „kuris yra Dievas tuo atveju, jeigu jis išlieka „kitas“, negu pasaulis. Taip apibendrintai tvirtinant suvokiama rizika Dievą iškelti į nepasiekiamą dangų, neturintį jokio ryšio su žmogumi bei jo patirtimi. Tačiau šitaip nėra; mes paprasčiausiai nenorime laikytis supaprastintų tvirtinimų apie Dievą“ (Jacopozzi, 1997, p. 124). Pasak Plužek (1996, p. 96), ontologinė baimė yra neatsiejamas žmogaus bruožas, pačios žmogaus egzistencijos bruožas, ir nuo to nėra jokio išsigelbėjimo.

Sekuliarioje visuomenėje žmogaus santykiai su gamta ir socialine grupe susilpnėja. Čia yra daugiau autonomijos ir aiškiau suvokiamas nuotolis tarp gamtinio ir mąstomojo pasaulio. „Šiame kontekste gyvenimas suprantamas kaip ypatingas kūrybinis įvykis, kaip meno kūrinys ir kaip lošimas; faktiškai subjektas renkasi pats save, kuria savo tapatumą bei išgalvoja savo likimą“ (Jacopozzi, 1997, p. 122). Moderniais laikais didėja sekuliarizmas, tikėjimą užgožia kitos gyvenimo ir veiklos sritys (materialinės gerovės siekimo, informacijos, pramogų, malonumų ir kt.), todėl religiniai išgyvenimai yra daug skurdesni, mintys apie Dievą nėra intensyvios; darydamas sprendimus, žmogus ne visada juo remiasi. Kai kurie religijos tyrinėtojai (Wohlrab-Sahr, Schmidt-Lux, Karstein, 2008) sekularizaciją aiškina kaip konfliktą tarp ideologijos, mokslo ir religijos.

Visuomenės liberalėjimą ir demokratėjimą atspindi ir religinių bei moralinių normų laisvėjimas. Platėja sritys, iš kurių žmogus gali pasirinkti sau tinkamą veiklą ar nuomonę. Tai kultūros ar religijos formos,

profesiniai siekiai, įvairios nuostatos, kompetencijos, skoniai, gyvensenų tipai ir pan.. Religija, kaip tradicinė sritis, dabar turi rungtyniauti su darbo ar hedonistine sfera, globalizacijos teikiama įvairove, todėl jos įtaka silpnėja. Religijos reiškinio apibrėžimų yra daug, įvairios teorijos sieja religiją su kitais socialiniais reiškiniais. Kaip žinoma, Weberis suprato religiją kaip būdą aiškinti pasaulį, o modernioje visuomenėje šio reiškinio funkcijos kinta, žmonės kreipiasi į tikėjimo tiesas ir bažnyčių kaip šventą vietą bei instituciją, galinčią atlikti ir kai kurias religinio gyvenimo paslaugas. Didėjantis individualėjimas poindustriniu laikotarpiu iškelia klausimą ir stiprina supratimą, kad žmogui Dievas gal nereikalingas, jis gali vystytis ir gyventi remdamasis tik savomis jėgomis.

Religinės erdvės bruožai

Pirmosios bažnyčios Lietuvoje atsirado dar prieš krikščionybės įvedimą – jas pasistatydino čia gyvenę kitų kraštų pirkliai ir amatininkai. Po lietuvių krikšto bažnyčių ėmė gausėti. Lietuvos didieji kunigaikščiai intensyviai rūpinosi katalikų maldos namų statyba. XV a. pabaigoje Lietuvoje buvo 109 bažnyčios, XVII a. – 410, XVIII a. – 600. XX a. viduryje katalikų bažnyčių ir koplyčių Lietuvoje priskaičiuota 885. Bažnyčia vadinami ne tik maldos namai, bet ir visa tikinčiųjų bendruomenė, organizacija, turinti (hierarchinę) struktūrą, patalpas, reglamentuotas religines institucijas. Vietinėms bažnyčioms priklausanti tikinčiųjų bendruomenė vadinama parapija. Maldos namus galima skirstyti pagal tūrinę kompoziciją (bazilikos, halinės, centriškosios), pagal rangą (bazilikos, katedros, parapiinės bei neparapiinės bažnyčios, vienuolynų bažnyčios). Bažnyčių aplinka – šventorius ir vidus puošiami įvairiais meno kūriniais (freskomis, paveikslais, vitražais, skulptūromis, mozaikomis). Būdingos bažnyčių patalpos: nava, prienavis, presbiterija, zakristija, koplyčia, vargonų choras.

Žmonės nuolat veikia įvairių krašto vietų religiniai įvykiai. Pavyzdžiui: „1825 m. Vilniaus danguje pasirodė kryžius... Kryžių matė didžioji miestiečių dalis, kaip įprasta, vaikštinėjanti bulvarais palei Viliją. Tas kryžius buvo didelis, lygiai nupjautas, proporcingas, šviesiai geltonas ar net auksinis ir skaidrus, tarsi būtų išskaptuotas iš gintaro ar topazo...“ (Giunterytė-Puzinienė, 2005, p. 93). Visa tai paveikė ir aplinkinių kaimų gyventojus, sukėlė jiems religinių išgyvenimų.

Svarbūs religiniai centrai visada buvo lankomi apylinkių žmonių, sukeldavo pamaldumo nuotaikų, daugelį minčių. Pavyzdžiui, Vilniaus gatvės, bažnyčios leidžia mąstyti ir svajoti apie požemių ir šventųjų, kankinių, koplyčių ir rotundų, bokštų reikšmes, galerijų ir kitų buveinių erdves, medituoti žmonių gyvenimus, jų paslaptis. Miestas – tai ir bokštai, laiptai, kryžiai, jie pažymėti kilimu į ramesnę vienatvę, leidžia patirti

siekių pilnatvę, kaimo gyventojams formuoja aukštesnius idealus. Miestų sakralinės vietos, visada prabangesnės ir turtingesnės įvykių, statinių, nuolat traukia kaimiečius dalyvauti religinėse ceremonijose, mels-tis. Anot Giunterytės-Puzinienės (2005, p. 29), „Vos prasidėjus 1826 metams, Vilniaus bažnyčiose prasidėjo pamaldos, trunkančios tris dienas, o kartais ir vi-są savaitę; tačiau karnavalas neužleido savo teisių... pamaldose ne visi noriai dalyvaudavo, ateidavo tik į pabaigą arba atidėdavo tai tam laikui, kai išvažiuos į kaimą“. Tad kaimo sakralinė erdvė taip pat buvo sa-vaip įtakinga, leisdavo susikaupti, atsikratyti miesto šurmulio. Kai kurios vietos buvo multikultūrinės; štai „Smurgonyse grafas Karolis savo dvare laikė kazokų, tikrų ukrainiečių“.

Miesto, kaip religinio centro, poveikis buvo įvai-rus. Štai XIX a. „[I dvarus] iš Vilniaus atsiųsti mi-sionieriai savo mokymu, uolumu ir nuolankumu kelė vietinių klebonų dvasią, kurie, sėdėdami gerosse kle-bonijose ir valdomi nepaslančių Vilniaus vyskupų, labai senų ir neveiklių, gyvena pernelyg pasaulietiškai“. Prisiminimų autorė pastebi, jog tokie renginiai išjudino religinę žmonių dvasią, paveikė jų dorą: „Pasibaigus jubiliejui, iškart pasimatė jo palaimingi padariniai. Bažnyčiose vėl matėme besimeldžiančius vyrus, kurių anksčiau ten nė už ką nebūtum nutem-pęs, matėme žilaplaukius senius, nuolankiai ir su ma-lonumu skelbiančius, kad po daugelio metų jie grįžo į Bažnyčios glėbį... O kiek jau buvo susitaikiusių po-rų, kiek žmonių grįžo į doros kelią, kiek buvo švento džiaugsmo!“

Religinių centrų (lankomų ir kaimiečių) išpūdis buvo stiprus ne tik dvasininkų žodžių poveikiu, bet ir maldos namų architektūra, skulptūrų grožiu, mistiška dvasia. Giunterytė-Puzinienė rašė: „Misionierių baž-nyčia... stovėjo... miesto pakraštyje, turėjo daržą ir žu-vingus tvenkinius, nuo ten vėrėsi nuostabus vaizdas į miestą ir Pilies kalną. Bažnyčia, 1695 metais pastatyta grafo Teofilio Pliaterio... iš išorės ir vidaus buvo nepa-prasta: vos peržengus slenkstį tave pasitikdavo tamsa – nes ten buvo maža langų, o altoriai nudažyti tam-siai: ir skliautuotame maldų kambaryje, ir zakristijo-je, pilnoje senovinių spintų, ir plačiuose koridoriuose, ir dvasininkų celėse...“ (Giunterytė-Puzinienė, 2005, p. 95). „Itin daug tos senovės dvasios buvo bibliote-koje, užimančioje erdvią salę ir užpildytoje dvasinio turinio darbais, daugiausia parašytais prancūziškai. Labai mėgome ankstyvasias misionierių pamaldas, tokias ankstyvas, kad žvakės, degančios ant altorių, neįstengdavo išsklaidyti prieblandos, o prie kiekvie-no altoriaus vykdavo tyloj rimtos Mišios, laikomos pašnibždom.“

Bažnyčia – uždara šventoji vieta, kurios durys mus atskiria nuo profaniškojo pasaulio, sudaro prielaidas simboliškai pakilti į dangų. Bažnyčios lankymas daug

kam yra susijęs su vaikystės prisiminimais; mūsų lai-kais vyriškis prisimena: „Ateidavom bažnyčion, kai mažas buvau. Tėvai mano buvo dievoti, visą laiką ei-davom. Ir mum visus prilaidė prie spaviednės, prie viškų visus vaikus. Visi vaikai – ženoti, po šliūbu buvo, gražiai gyvena. Dabar du broliai numirę, likęs vienas čia gyvena.“ Apie bažnyčią kaip dvasinį ramstį kalba senyvas vyriškis: „Man būdavo žiemą užpustyta, aš pėsčias nueidavau, aš negaliu būt be bažnyčios.“

Religinės patirties klausimus aptaria Raguvos apy-linkėj gyvenanti moteris: „Mūsų tėveliai Kovarskan un švento Jono, po visus atlaidus va su arkliuku va-žiuodavo. Ir aš važiuodavau; būdavo labai įdomu – status kalnas būdavo toksai užvažiuot, paskui upelis, kur, sakydavo, Kristų krikštijo. Ty prausiasi žmonės ir vandenio parsivežam iš tenai. Seniau būdavo, kur upe-lis eina koks – stovėdavo švento Jono paminkliuks. Prie Kovarsko, Putiliškėse, tai ant švento Jono ateina ten žmonės, pasveikindavo seniau. Ir kaimynai va-žiuodavo, o dabar pasikeitė žmonės. Kaip nevalnėjo, tai visai kitaip buvo, o dabar – atbuli visi, tie jaunesni. Aš kaltinu tėvus. Dabar bažnyčioj mūsų tiek maža su-sirenka žmonių, tik seniai, a kurgi vaikai?“

Moteris kalba: „Čia gegužinės pamaldos buvo, teip įdomu, gi kunigas atvažiuoja kožną vakarą (mes neturim kunigo, atvažiuoja iš Raguvos), tai kelios mo-terytės susirenka tiktais. O, būdavo, kaime susirenka tai daugiausia vaikai. Mes, būdavo, kambary altoriuką pasidarom kaime, kur bažnyčia toliau, ir kiekvieną va-karą susirenkam. Dar iš jaunystės ir šokį pasidarom. Kur jau tais metais pataisom – nupinam vainikus, pa-ruošiam Marijos paveikslą, žvakes, apipinam stulpus tokius, tai visą mėnesį ten renkamės. Užsidedam žva-kes ir meldžiamės, ateina daug jaunimo, ir mažučius vaikučius veda. Po Marijos litanijos, maldų, giesmių ir dainos skambėdavo. Nesivaišindavom, po to ir išsi-skirstydavom. Čia pas mum dabar būna Petro ir Povilo atlaidai ir Naujų metų pirmą dieną Jėzaus atlaidai. Susirenka plačiai, giminės suvažiuoja. Dabar tik ir no-rėk – mašinos visur. Per Petro ir Povilo atlaidus būna daug žmonių, svečių kunigų pasiprašo; seniau būdavo da ne vienas svetimas kunigas, dabar tai sunkiau. Pas mus suvažiavo tada vaikų šeimos (turiu dvi dukteris ir sūnų), anūkai.“

Tad bažnyčia, kaip socialinė institucija, nors tuo laiku buvo persekiojama, varžoma, tačiau žmonėms, ypač nesusijusiems su valdžia, buvo autoritetas. Bu-vęs bažnyčios zakristijonas prisimena: „Sovietų lai-kais bažnyčia buvo labai spaudžiama. Kunigai, kurie valdžios neklausydavo, iš tos vietos būdavo išstremia-mi. Tarnautojai bažnyčios negalėjo lankyti, tad kai kurie vaikus krikštydavo slapta. Ūkininkai bažnyčią lankydavo viešai. Žmonės labai tikėjo kunigais – jie patardavo žmonėms, kaip elgtis. Valdžia uždraudė kunigams kalėdoti, eiti į mokyklas pas jaunimą; baž-

nyčia turėjo slėpti pajamas, priklausė nuo finansų inspektorių.“ Tačiau visais laikais būdavo žmonių, kurie tapdavo autoritetais atstovaudami religinėms ir tautinėms vertybėms.

Krikščionybės simboliai (susiję ir su pagonybės simboliais) Lietuvoje yra perduodami iš kartos į kartą, jie atspindi dieviškumo ir kultūros vertybes, suteikia tam tikras prasmes. Kryžius, kaip krikščionybės emblema, kaip ekspresyvus simbolis, reiškia priklausymą Bažnyčiai, tikinčiųjų bendruomenei, tai atspindi ir identifikaciją su tauta. Kryžius apibrėžia ir sustiprina bendrus žmonių idealus, suburia kaimo ar miesto bendruomenės istorinių įvykių ir religinių švenčių metu. Kryžius nurodo tam tikrą egzistuojančią tikrovę, tikėjimo ir aukojimo vertybių persmelktą, susijusią su istorine atmintimi, atspindi ir išreiškia jos galią. Ritualinės praktikos padeda išryškinti emocinį kryžiaus poveikį, nes tuo metu žmogus priartėja prie simbolio reprezentuojamos tikrovės. Kančiai ar išnykusiam kaimui atminti pastatyto kryžiaus prasmės mums atsiveria tik mūsų sielai kreipiantis į tuos įvykius, spontaniškais jausmais ir apmąstymais prisidedant prie simbolio suvokimo. Kryžiai mūsų šalyje turi įvairias funkcijas – jie yra religiniai, tautos atminties saugojimo, politinės nepriklausomybės, artimo žmogaus atminimo ženklai ir pan. Kryžių kalno kūrimo istorija buvo pasipriešinimo religijos išstūmimui ir nutautinimo politikai sovietmečiu išraiška; tai buvo jungtis su ankstesnių laikų tautos kultūra.

Netoli Raguvos gyvenanti moteris pasakoja: „Kryžius reiškia kaimo prisiminimą (nes kai kurie baigia išnykti), kentėjimą. Kulbokai patys pasistatė – užėjo tokia manija, visi statė neseniai, jau prie Nepriklausomybės. Čia prie fermos buvo seniai koplytstulpis (seniai buvo statytas, bet jau sovietų laikais buvo nuvirtęs), tai paskui atstatė. Ką pirmasis reiškė, nežinau. Ten šiaip žemė buvo, dar alyvos augdavo, gal tad žmonės gyveno. Tą vietą išrinko, kad vidurys kaimo buvo, gal ir kryžkelė sena, čia va posūkis.

Kryžius – tai ir prie džiaugsmo, padeda nelaimėti kiek.“

Naujos simbolių prasmės atsiranda kaip atsakas į naujo tipo įvykius, kaip naujų ar nepaminėtų tikrovės bruožų (žūties, katastrofų, reikšmingų kovų, senų vertybių grįžimo) reprezentantas. Kryžius gali atspindėti idealus, lūkesčius, emocijas.

Dvasininkas kaip autoritetas

Religijos poziciją ir reikšmingumą vienu ar kitu laikotarpiu parodo su šventybės pasauliu susijusių autoritetų statusas. Žvelgiant į praeitį, galima tvirtinti, jog po revoliucinių lūžių (Prancūzijoje, Rusijoje), kai religija buvo nustumta, atsirado socialinė dezorganizacija, despotizmas. Apie integruojantį religijos vaidmenį, ypač ankstesniais laikotarpiais, dar XIX a. rašė

prancūzų sociologas de Tocqueville'is (1996, p. 20): „Sunaikinus valstybėje religiją, į aukščiausius intelektualo sluoksnius įsiskverbta abejonė ir pusiau paralyžiuoja visą žmogaus protinę veiklą... Tokia padėtis išsekina dvasią, palaužia valią ir pamažėle rengia piliečius vergijai. Kai nebėra autoriteto nei religijos... žmonės netrukus ima baisėtis ta beribe nepriklausomybe. Tas amžinas visa ko nepastovumas ir kaita kelia nerimą ir vargina.“

Kaip rodo rašytojų kūriniai ir etnologų darbai apie tradicinį Lietuvos kaimą, autoritetų buvimas suteikia kaimo bendruomenei pastovumo, sukuria pasitikėjimo ir moralinio vertinimo atmosferą; jų praradimas gali sukelti abejones pasaulio vertingumu, gyvenimo prasmingumu. Autoritetų egzistavimas padeda bendruomenei būti taikingam, gerai funkcionuojančiam socialiniam (o ir doroviniam) dariniui. Tradicinėje visuomenėje autoritetai (vienas iš svarbiausių – dvasininkas) yra tarsi tarpininkai tarp formalios valdžios ir bendruomenės, jų funkcijos yra kurti dvasinę gerovę, reaguoti į ekstremalias situacijas, išskylančius pavojus, saugoti socialines bei kultūrinės normas. Autoritetas turi daryti žmonėms įtaką, būti savotiškas ekspertas (vertinti žmonių dalykinius laimėjimus, moralines savybes), savaip (stimuliuojimo, skatinimo ar papeikimo būdais) kontroliuoti jų veiksmus.

Dalyvavimas religiniuose įvykiuose, religinės erdvės kūrimas, religinis žmonių (ypač jaunimo) auklėjimas, religinių paslaugų teikimas yra svarbios visų laikų dvasininkų funkcijos (Vosyliūtė, 2006, p. 275). Jų veiklą kaimo bendruomenėse taip pat sudaro religinės infrastruktūros priežiūra bei kūrimas, moralinių normų diegimas. Daugelis kaimo bažnyčių yra pastatytos ir įrengtos prieškarėje kunigų lyderių, atsidavusių religiniams idealams. Apie sudėtingus maldos namų kūrimo rūpesčius rašo Vasiliauskienė: „Tik kunigui A. Labanauskui susidarė proga pastatyti Kapčiamiestyje bažnyčią. Į Kapčiamiestį A. Labanauskas atsikėlė 1950 m. Padėtis buvo nepavydėtina, klebonijos buvo nacionalizuotos, bažnyčia karo metu sudegus, laikinoji bažnyčia – barakas stovėjo pasviręs šalia šventoriaus. Per kelis metus jis čia apsibuvo, susipažino su padėtim ir ryžosi dideliam darbui – bažnyčios statybai. 1956 m. paprašė leisti laikiną bažnyčią – baraką perkelti ant šventoriaus, ant buvusios bažnyčios pamatų. Davė žodinį leidimą Veisiejų rajono vadovai. Perkėlimą argumentavo, kad laikina bažnyčia yra prieš pat mokyklą ir iš to susidaro trukdymai ir nepatogumai abiem pusėms. Gavus šiek tiek medžio medžiagos, ant buvusių pamatų užklojo keletą naujų vainikų, padarydami šiek tiek ilgesnę ir platesnę, išardė griūvantį baraką ir perkėlė ant naujai suklotų vainikų. Gavosi daug aukštesnė bažnyčia. Meistrai norėjo statyti paprastą, panašią į kluoną, bet kun. Labanauskas šį pasiūlymą atmetė ir pasiūlė, kad būtų panaši į bažny-

čia. Jo sumanymų ir laikėsi. Gavosi gana graži bažnyčia; talkininkavo visų kaimų žmonės. Aukos buvo renkamos ne tik šioje parapijoje, bet ir kaimyninėse: Gerdašių, Leipalingio, Veisiejų, Seirijų, Šventežerio, Šlavantų, Lazdijų bei tolimesnėse, kaip Sasnavoje, Griškabūdyje ir kitur. Gausiai aukojo kaimyninės Baltarusijos tikintieji, asmeniškai – kitų bažnyčių kunigai“ (Vasiliauskienė, 2001).

Religingumo situacija, bažnyčios autoritetas kaimo žmonių pasakojimuose yra dažnai minimi. Religinės normos, kaip religijos autoritetingumo išraiška, reguliuodavo žmonių elgesį įvairiose situacijose, buvo giliai įsiskverbęs į kultūrą. Moteris pasakoja apie maisto vartojimo pokyčius prieš didžiąsias šventes prieškarui ir po karo: „Kai būdavo pasninkas, tai iš linų sėmenų padaro kokia 10 litrų aliejaus, tai namuose virdavo kopūstus, dažydavomės jį su svogūnais.“

Kitos moters iš Širvintų apylinkių pasakojimas yra svarus argumentas, įrodantis religijos autoriteto galią sovietiniais metais: „Pirmą kartą Šiluvos kunigas su savo mašina rodė kelią į piligrimines vietas. Važiuodavom kelios mašiniukės. Mergaitės ėjo į mokyklą, ir jas veždavosi. Tai mokyklos valdžia priekaištaudavo, kam imuosi su savimi, leidžiu su kunigais draugauti, į šventas vietas vykti. Aš jos paklausiau: „Ar aš padariau nusikaltimą?“ Nuvažiavus į Kryžių kalną, nustebau, kiek ten kryžių, jų ir nesuskaičiuotum.“

Senyvos moters pasakojimas primena sovietiniais metais buvusią oficialaus požiūrio ir religinių vertybių priešpriešą: „Viena mokytoja man sakydavo: „Tai vedi vaikus į bažnyčią.“ Aš: „Vedu. Turiu pagyrimo raštus, kad gerai juos auklėju.“ Todėl dabar visi vaikai tiki. Ir visi anūakai pakrikštyti. Viena sūnienė buvo prie partijos, bet vaikų ir pirma Komunija, ir jų šliūbas buvo. Kiti anūakai jau dideli pakrikštyti.“ Tačiau ir sovietų valdžios atstovai kartais pakludavo vidiniam religiniam balsui, darydavo netikėtus oficialiai valdžiai sprendimus, leisdavo tvarkyti istorines ir sakralias vietas.

Jaunimo požiūris rodo sumažėjusį dėmesį religiniams įvykiams, švenčių struktūroje padidėjusį vartojimą, apeigų reikšmės sumenkėjimą. Studentas mano: „Jei žmogus yra giliai tikintis, tai jis laikysis visų religinei šventei būdingų apeigų. Šventimas priklauso ir nuo gyvenimo kokybės. Vienas dalyvavimą šventėje pabrėžia ateidamas į bažnyčią puošniais rūbais, kitas – užsakydamas mišias, namuose suruošdamas vaišes. Bet kas iš to, kad stalas pilnas, tai nereiškia, kad yra laikomasi šventės tradicijų, apeigų.“

Jaunimo nuomone, sekuliarizacijos veikiami daug žmonių nutolo nuo religijos. Studentas tvirtina: „Religines šventes pradėta švęsti nesilaikant apeigų, tik susėdant prie vaišių stalo. Tai rodo, kad šios šventės gali keistis, netekti savo prasmę, būti švenčiamos kaip eilinės šventės ar susibūrimai.“ Studentai sugeba

įžvelgti švenčių turinio skirtumus; vieno iš jų nuomone, „Šventės – tai viena iš žmonių ir Dievo pagerbimo formų: jos turi savo taisykles ir ritualus. Jei Nauji metai švenčiami be ypatingų apeigų ir ritualų daugiausia draugų rate, tai religinės šventės pasižymi ritualų gausumu“.

Kaip pasakoja vienos Dzūkijos bažnyčios klebonas apie šiuolaikinio kaimo gyventojų religinę būklę, žmonės yra vidutiniškai pamaldūs, kukliomis aukomis išlaiko savo maldos namus, mokamos algos ir patarnautojams (vargonininkui, valytojai). Bažnyčia ypač pritraukia ir suburia žmones religinių švenčių šventimu (atleidai), teikdama religines paslaugas – laidojimo, krikšto, santuokų. Per metus (parapijai priklauso daugiau kaip 1200 katalikų lietuvių ir lenkų iš 35 kaimų, 66 kaimai išnykę) būna apie 50 palaidojimų (atitinkamai 50 mišių po mėnesio ir po metų), paminklų šventinimų, apie 6 krikštijimo atvejai, sudaromos 4 santuokos. Už elektrą bažnyčiai kas mėnesį reikia mokėti apie 200 Lt, kunigų seminarijai paremti skiriama 1,5 tūkstančio Lt per metus. Keli verslininkai ir tėviškėnai kartais aukoja visai nemažai. Tačiau blogėjant demografiniai situacijai, vaikų mažėja, kasmet katechizuojami tik kokie 8 vaikai. Žmonėms jau nebūdingas itin didelis pamaldumas, jiems daugiau rūpi pragyvenimo bėdos, nuo dvasinių dalykų gana nutolę, trūksta ir moralės (jaunuolės gimdo ir be santuokos, vyrai nuolat išgėrinėja).

Išvados

1. Straipsnyje nagrinėjamas kaimo gyventojų požiūris į religiją, jų dalyvavimas religiniuose įvykiuose, dvasininkų veikla, religinės erdvės ypatumai.

2. Valstybės ir visuomenės gyvenime sakralinė sfera visais laikais užima reikšmingą vietą. Religinės institucijos, esamos šventos vietos bei čia tarnaujantys dvasininkai kuria žmonėms svarbią religinę ir dvasinę kultūrą.

3. Nors poindustrinėje visuomenėje tradicinės religingumo formos susiaurėjo, straipsnio duomenys ir religijos teoretikų darbai nurodo šventybę kaip neišnykstančią, vis atsikartojančią nepriklausomą vertybę.

4. Bažnyčia, uždara šventoji vieta, kurios durys mus atskiria nuo profaniškojo pasaulio, sudaro prielaidas simboliškai pakilti į dangų, susiliesti su dievišku pasauliu.

5. Krikščionybės simboliai (susiję ir su pagonybės simboliais) Lietuvoje perduodami iš kartos į kartą, jie atspindi dieviškumo ir kultūros vertybes, suteikia tam tikras prasmes.

6. Autorė nagrinėja kryžiaus kaip ekspresyvaus simbolio paplitimą kaime, jam suteikiamas reikšmes.

7. Dalyvavimas religiniuose įvykiuose, religinės erdvės kūrimas, religinis žmonių (ypač jaunimo) auklėjimas, religinių paslaugų teikimas yra svarbios visų laikų dvasininkų funkcijos.

Literatūra

1. de Tocqueville, A. (1996). *Apie demokratiją Amerikoje*. Vilnius: Amžius.
2. Durkheim, E. (1999). *Elementarios religinio gyvenimo formos*. Vilnius: Vaga.
3. *Europos mentaliteto istorija*. (1998). Vilnius: Aidai.
4. Eliade, M. (1997). *Šventybė ir pasaulietiškas*. Vilnius: Mintis.
5. Giddens, A. (2000). *Modernybė ir asmens tapatumas*. Vilnius: Pradai.
6. Giunterytė-Puzinienė, G. (2005). *Vilniuje ir Lietuvos dvaruose*. Vilnius: regionų kultūrinių iniciatyvų centras.
7. Jacopozzi, A. (1997). *Religijos filosofija*. Vilnius: Aidai.
8. Knoblauch H. (2008). Spirituality and popular religion in Europe. *Social compass*, 55.
9. Magnini, G. (1998). *Religijos filosofija*. Vilnius: Logos.
10. Maines, D. (1993). Narrative's moment and sociology's phenomena: toward a narrative sociology. *Sociological quarterly*, 34
11. Nisbet, R. A. (2000). *Sociologijos tradicija*. Vilnius: Pradai.
12. Pineau, G. (1994). Histoires de vie et formation de nouveaux savoirs vitaux. *Revue Internationale de l'Education*, 40.
13. Plužek, Z. (1996). *Pastoracinė psichologija*. Vilnius.
14. Rouse, S. (1998). Maištas prieš Dievą. *Šiaurės Atėnai*, 37.
15. Vasiliauskienė, A. (2011). *Kazlų Rūdos parapijos istorija. Kazlų Rūda*. Monografija. Rankraštis. Vilnius: Versmė.
16. Wohlrab-Sahr, M., Schmidt-Lux, T., Karstein, U. (2008). *Social compass*, 55.
17. Vosyliūtė, A. (2006). Clergy: between sacrality and sociality. *International Convention centre*, Durban, South Africa, 23-29 July 2006. XVI World Congress of Sociology. Abstracts. ISA.
18. Wuthnow, R. (1996). *Šventybės atgavimas*. Vilnius: Aidai.
19. Vydūnas. (1990). *Raštai*, t. I. Vilnius: Mintis.
20. Zasiemauskas, L. (2003). Prasmės problema žmogaus egzistencijoje. *Lietuvių katalikų suvažiavimo darbai*, 18. Vilnius.

Vosyliūtė, A.

Features of Villagers' Religious Experience

Summary

The article deals with the analysis of some features of religious situation in Lithuania. The author concentrates on the main aspects of religious authority, its close relationship with the social order, confidence, negative consequences of the exclusion of this authority in the soviet time. In contemporary society the usefulness of authority as a general analytical concept is related with social stability and socialization.

Such meanings of the participation in the religious events as the transcendental experience, creating of the solidarity of people, cultural representation of local culture, development of religious traditions are revealed.

As our research shows, the respondents accentuate the significance and beauty of churches; the religious commitment of people has increased. Despite they go to church not often, many of them wish to have religious ceremonies to mark births, marriages and deaths. Many churches now are renovated. Small chapels are constructed in hospitals and nursing homes; the State and Church are seeking to give back to communities all places desacralized in Soviet times. In cellars of old churches (or in special places) funeral rooms were constructed or renovated. So, the passing away for the community members is going now in a more civilized manner. In democratic and free market society the Catholic Church begins to exist in a new situation; its role as an institution while creating new norms is changing.

According to the concept of Mircea Eliade, the space is not equal; in the space sacred places can be important

and others places are without such meanings. The symbolic centre is made up of a set of value symbols, rituals and myths that unite all people of village and nation. The destruction of such symbolic centres in Lithuania was related with the occupation of our country; they regained after the restoring of independence. Now in these centres (in many of them old churches are located) active cultural and religious life takes place.

Sacred centres are repositories of common memories, myths and traditions. Religious and national activity now is welcome, old religious symbols and feasts (especially in summer *atladai*) are displayed. The analysis shows that the main elements of church feasts are: 1) the meeting with the holiness, 2) the appearance of the belonging to the group of friends or relatives, to some local culture, 3) the function of social representation; it means that a person and families are presenting themselves as personalities and social beings for the communication. During religious feasts the specific type of culture – auratic culture – manifests; the structure of this phenomenon consists of such elements as 1) festive event, 2) sacred, divine element, 3) the aesthetic moment, the influence of sacred art, 4) people's euphoria.

The great spiritual, transcendental and communication experience of believers is connected with the tradition of the building of crosses (which are devoted to religious, historical events or family memory).

The author analyses some aspects of the activity of village Catholic priests, their pastoral cure work and their

influence on people's moral and spiritual development. The author reveals their attitudes to sacredness, social and spiritual sphere; their endeavours in creating religious space. The representatives of Catholicism have been passionate supporters of people's social and spiritual development, leaders of national, social, religious and cultural movements; as active interparticipants in pastoral, moral, educational and social life of society, they were able to form the mentality of people. Churches were the places of people's meetings and identity formation; here the sacred feelings to the world and auratic culture were constructed. Very significant was the role of clergy as the agent of social influence, as the cause of human change; as the authorities, priests

were the intermediaries solving conflicting problems by a peaceful way.

The author uses the information of narratives and non-formalized answers of villagers. The method of life stories is realized in sociology as the recognition of competence of the subject; it coincides with the changing situation in this science where the existence of a plurality of perspectives and local, contextual studies versus grand narratives, disorder, flux and openness are respected.

Keywords: expression of religious culture, role of clergy, communication between authorities and congregation, peculiarities of religious space, existential approach.

Straipsnis recenzuotas.

Straipsnis gautas 2011 m. rugsėjo mėn., priimtas 2011 m. gruodžio mėn.

The article has been reviewed.

Received in September 2011; accepted in December 2011..